

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОСИТУАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІКИ

Каплінський В.В.

Дана стаття є логічним продовженням статей, надрукованих в попередніх номерах “Наукових записок” (вип. 4 і вип. 6. ч. 2) і має за мету акцентувати увагу на одній із форм педагогічних ситуацій, що останнім часом часто використовуються нами на заняттях з педагогіки. Мова йтиме про педагогічні ситуації із зібраної на кафедрі протягом останніх років відеотеки художніх фільмів про школу, починаючи з “Педагогічної поеми” і закінчуючи сучасними вітчизняними та зарубіжними фільмами на шкільну тематику.

Використання відеоситуацій забезпечує наочне бачення майбутніми вчителями живого навчально-виховного процесу; надає можливість проілюструвати ті чи інші теоретичні положення; підсилює інтерес до педагогіки як науки; допомагає бачити та виправляти педагогічні помилки вчителя, здійснювати їх аналіз; розвиває педагогічне мислення, забезпечуючи якість та гнучкість знань з педагогіки.

Розв’язуючи проблемні відеоситуації, майбутній педагог отримує можливість зразу ж включати теоретичні знання “в роботу” та переводити в реально діючі та інтелектуальні ресурси особистості, які надто часто так і залишаються “дрімаючими потенціями” при відсутності на заняттях належних умов для їх функціонування.

Провідну ціль, яка ставиться нами на заняттях з використанням таких ситуацій, можна було б сформулювати словами знайомої нашим студентам вчительки-героїні фільму “Небезпечні думки”, фрагменти якого часто використовуються в процесі вивчення педагогіки:

- Моя головна мета – навчити вас думати. Мозок – це також мускул. І щоб бути сильним, могутнім, - треба тренувати його. Кожен новий факт, кожна нова ідея допомагає вам розвивати новий мускул. І ці мускули роблять вас по-справжньому сильними. Це ваша зброя!

У цьому неспокійному світі я хочу озброїти вас. Якщо до кінця року ви не станете розумнішими, кмітливішими, спритнішими, - ви нічого не втратите. А якщо ви станете такими, - “ви матимете в своїх руках цінну зброю”.

Педагогічні ситуації, що відбираються викладачем заздалегідь на основі попереднього ретельного перегляду фільмів, дійсно приховують у собі неабиякі потенційні можливості саме для розвитку інтелектуальних здібностей майбутнього вчителя. Окрім того, вони містять багатий пізнавальний та виховний потенціал.

Серед них мають місце і ситуації нетипові, унікальні. Однак і вони з інтересом аналізуються студентами, успішно реалізуючи розвивальну та виховну функції навчання, оскільки передбачають пошук найнетиповіших і нестандартних варіантів їх розв'язання. Будучи нетиповими за своїм змістом, вони ще в більшій мірі, ніж типові, відображають реальну картину педагогічної дійсності з її непередбачуваним характером.

Виключаючи можливість прямого переносу способу розв'язання з однієї ситуації в іншу, такі ситуації і стають сферою дій інтелектуальних, творчих умінь педагога та важливою умовою їх формування.

Спочатку відеоситуації використовувались на заняттях з пропедевтичної практики з метою спостереження та аналізу педагогічних явищ. Згодом стали демонструватись на лабораторних та семінарських заняттях з педагогіки, а також і на лекціях для ілюстрації тих чи інших теоретичних положень або ж як проблемні ситуації під час проблемного викладу деяких тем з педагогіки.

Так, під час вивчення методів виховання, зокрема методів впливу на підсвідомість, серед яких надзвичайно важливим є *метод впливу через особистість вихователя та його поведінку*, викладач акцентує увагу на тому, що особистість вихователя вже сама по собі є носієм сугестивного впливу на вихованця. Тому надзвичайно небезпечно демонструвати у своїй поведінці негативні прояви, оскільки механізм наслідування поширюється не тільки на позитивне, а й на негативне. Розкриваючи суть цього методу, викладач звертається до відеоситуацій з фільму Е.Рязанова “Дорога Олена Сергіївна”, де ця думка звучить з уст самого вихованця, що ще в більшій мірі підсилює її значущість:

“Ви багато років не слухали нас. Тому тепер і ми не будемо слухати вас. Ми не віримо вам, тому що ви самі не вірите в те, що намагаєтесь вбити нам в голову. З

дитячих років ми вчимося лицемірити, лукавити, брехати. І цього нас вчать десятки вчителів. І саме життя. Це ви нас такими породили! Ви!

Ми ваші діти, кровні діти, а не пасинки...”

Використання відеоситуацій на лабораторних та семінарських заняттях з педагогіки здебільшого супроводжується такими завданнями:

- Переглянувши відеофрагмент фільму І.Фрадберга “Лялечка”, визначте, порушення яких принципів виховання призводить до негативних наслідків у взаємовідносинах з класного керівника з новенькою ученицею?
- Перегляньте фрагмент фільму Д.Асанової “Пацани” і дайте відповідь на такі питання:
 1. Опора на які принципи виховання допомагає Паші забезпечити ефективну організацію виховного процесу в таборі?
 2. Які принципи виховання порушує його заступник Олег Павлович?
 3. Які принципи виховання порушуються батьками Зайцева?
- Переглянувши початок фільму “Розиграш”, спробуйте оцінити ефективність і спрогнозувати наслідки застосованого вчителькою методу покарання? Чи допущені нею помилки у застосуванні цього методу?
- Прослідкуйте еволюцію методу заохочення в фільмі “Небезпечні думки”. Що забезпечує його ефективність?
- Уважно перегляньте фрагмент фільму “Педагогічна поема” (А.С.Макаренко доручає С.Карабанову отримати гроші) і визначте метод виховання, застосований Антоном Семеновичем та прийоми, які підсилюють ефективність цього методу.
- Порівняйте між собою два фрагменти, в яких застосовується метод переконування: індивідуальна бесіда Олени Михайлівни з Тетяною Серебряковою в кабінеті (фільм “Лялечка”) та індивідуальна бесіда вчительки Джонсон з Еміліо в кінці

фільму “Небезпечні думки”. Чим пояснити нульовий коефіцієнт та негативні наслідки переконування в першому випадку і ефективність переконування у другому?

- Порівняйте між собою дві відеоситуації, що демонструються підряд. Чи можна вважати, що в обох ситуаціях застосовані різновиди одного і того ж методу виховання? Яка між ними різниця? Який прийом підсилює ефективність методу, застосованого в другій відеоситуації?

Демонструються дві відеоситуації з фільму ”Педагогічна поема”. Одна з них спеціально створена з метою впливу на ледачого Галатенка, в інша виникає природно, набуваючи під час ненав’язливого втручання А.С.Макаренка виховного спрямування, яке підсилюється прийомом довіри.

- Уважно перегляньте п’ять абсолютно різних ситуацій з різних фільмів і спробуйте знайти те, що їх між собою об’єднує. Обґрунтуйте свою позицію.

Демонструються ситуації з фільмів “Педагогічна поема”, “Пацани”, “Доживемо до понеділка”, “Опудало”, “Лялечка”. У всіх ситуаціях відбувається різка зміна поведінки вихованців під впливом зовнішніх, абсолютно неочікуваних факторів, тобто застосовується метод виховуючих ситуацій, названий А.С.Макаренком ситуацією вибуху. У фільмі Маслюкова “Педагогічна поема” – несподіваний “педагогічний удар” Антоном Семеновичем Задорова, який відмовився рубати дрова; у фільмі Д.Асанової “Пацани” – абсолютно неочікуваний “педагогічний гнів та обурення” досі стриманого, інтелігентного та терплячого вихователя Паші; у фільмі “Доживемо до понеділка” С.Ростоцького – несподіване визнання своєї провини і вибачення перед учнями молодшої вчительки англійської мови, якій вони об’явили бойкот; у фільмі “Опудало” Р.Бикова – несподіваний, досить сміливий учинок героїні фільму О.Безсольцевої різко змінює до неї ставлення однокласників; у фільмі “Лялечка” І.Фрідберга – досить неочікувана відвертість класного керівника, яка до сих пір у своїх стосунках з учнями була досить стриманою.

- Визначте стиль спілкування класного керівника з учнями і спробуйте спрогнозувати його можливі негативні наслідки.

Демонструється відеоситуація з фільму І.Фрідберга “Лялечка”. Після обговорення стилю спілкування (загравання) і передбачення його наслідків, демонструються подальші ситуації фільму, в яких розкриваються негативні наслідки цього стилю.

- Уважно прослідкуйте за діями вчителя і спробуйте зафіксувати його педагогічні помилки у спілкуванні з учнями.

Демонструється фрагмент уроку хімії з фільму “Ключ без права передачі”. Після знаходження та обговорення педагогічних помилок студенти пропонують варіанти педагогічно доцільної поведінки вчителя в даній ситуації.

- Прослідкуйте за вербальною та невербальною поведінкою вчительки в відеоситуації першого знайомства класного керівника з новенькою ученицею Які помилки допустила класний керівник? Які причини вона порушила? Яких закономірностей виховання не врахувала?

Найчастіше відеоситуації застосовуються з конкретною метою, яка полягає у розвитку професійно-педагогічного мислення майбутнього вчителя та розвитку його професійних здібностей (комункативних, аналітичних, прогностичних, перцептивних та ін.). Паралельно студентам демонструється технологія застосування в навчальному процесі частково-пошуковому методу навчання на прикладі організації розв’язання проблемних ситуацій. Демонструється ситуація > формулюється проблема > студенти включаються в пошукову діяльність, пропонують свої версії, викладач керує процесом пошуку, спрямовуючи на вірний шлях розв’язання проблеми > визначається найконструктивніший варіант > демонструється продовження відеоситуації > порівнюється оптимальний варіант, запропонований студентами, з варіантом розв’язання ситуації на відеоекрані.

Наведемо запропоновані студентами фізичного виховання варіанти розв’язання двох відеоситуацій з вищезгаданого художнього фільму “Лялечка”.

Новенька, майстер спорту з гімнастики, яку дев’ятикласники прозвали “Лялечка”, незлюбила класну керівничку з першого погляду. Дуже швидко “Лялечка” стала в класі лідером. Це не подобалось вчительці. Черговий урок розпочався з того, що Олена Михайлівна як класний керівник запросила всіх учнів на свій день народження (в цей день вони всі традиційно збиралися на квартирі свого наставника). І тут сталось непередбачене: “У мене також сьогодні день народження, - сказала Лялечка. – Я всіх вас також запрошую”. Вона назвала той самий час (18 год.), на який запрошувала Олена Михайлівна.

Ваші подальші дії на місці класного керівника.

Варіанти розв'язання відеоситуації:

- Треба зробити висновок про терміновий перегляд свого ставлення до цієї учениці, оскільки в даній ситуації йдеться вже про наслідок, а лікувати необхідно причину.

- Підготувався б до свята і провів вечір у чеканні. Це шанс визначити ставлення до себе учнів, дати оцінку собі як вчителю і класному керівнику та спрогнозувати тактику своєї подальшої поведінки. Постарався б зберегти спокій...

- Чудово! Я особисто давно збираюся відсвяткувати свій день народження з друзями. До цих пір святкувала з вами, оскільки не сміла порушувати нашу традицію. Навіть не помітила, що ви вже стали дорослими, самостійними. І маєте повне право на вибір. Чиніть так, як вам підказує ваше серце, але завчасно мене попередьте.

- Взяв би квіти, прийшов би до “Куколки” і привітав з “липовим” днем народження, а потім діяв би в залежності від реакції “іменинниці”. Якби відреагувала позитивно, я б радів від можливості неформального спілкування; в разі негативної реакції – тактовно подякував би за гостинність і висловив учням превеликий жаль з приводу великого бажання, але неможливості бути разом з ними.

- Зобразив би велику радість (вдавану) з приводу збігу дат народження і поступився б звичаєм відмічати день народження в себе, сказавши: “Прекрасно! Накінець ламається стереотип і наші стосунки виходять на новий виток свого розвитку. Я давно чекав змін...”

- Прийшов би додому і добре подумав би над змістом своєї промови, яка прозвучить на “липовому” дні народження “Куколки”, і до якої я прийду з квітами і, звичайно ж, з запізненням.

- Що ж, виникла ситуація, яка дасть можливість перевірити істинність наших з вами стосунків. Моє запрошення залишається в силі, а вибір за вами...

- Думаю, що в ситуації, яка виникла, вам краще піти до Тані. А час все розставить на свої місця і тоді самостійно зробите відповідні висновки.

- Життя постійно буде вас ставити перед вибором. Але важливо, щоб цей вибір відповідав поклику вашого серця. Інакше постійно, приходитиметься жалкувати про невірний зроблений крок. Вибираючи, керуйтеся одночасно і почуттям, і розумом. А ситуація, яка виникла, нам тільки на користь...

Наступна відеоситуація є продовженням попередньої. Нижче наведений письмовий варіант цієї ситуації, оброблений для пакету практичних завдань курсового та державного екзамену з педагогіки. Дана ситуація передбачає моделювання виховуючого монологу і демонструється в кінці заняття як домашнє завдання. На початку наступного заняття проводиться конкурс на кращий виховуючий монолог. Потім демонструється продовження ситуації, і студенти стають свідками надзвичайно вдалого монологу вчительки. Однак коефіцієнт його корисної дії знижується відсутністю почуття міри вчительки, тому студентам пропонується ще одне завдання – скоротити монолог класного керівника.

Класний керівник 10 класу Олена Михайлівна запросила всіх своїх вихованців до себе на день народження (в цей день вони традиційно збирались на квартирі свого наставника). Однак новенька (лідер класу) **назло** класному керівнику, з якою був конфлікт, також запросила весь клас на свій **вигаданий** день народження, назвавши той самий час, що і Олена Михайлівна.

Уперше за кілька років до Олени Михайлівни прийшов тільки один учень. Всі інші весело святкували **неіснуючий** день народження свого нового лідера.

Що б ви сказали на місці Олени Михайлівни учням, прийшовши наступного дня до них на годину класного керівника?

Варіанти подальшої поведінки вчительки, запропоновані студентами:

- Зайшла б у клас, не показуючи свої образи і хвилювання з приводу вчорашнього. Але була б стриманішою у своїй поведінці. Пригощаючи учнів в кінці уроку пирогом, сказала б: “Я не могла запропонувати цей традиційний пиріг комусь іншому, оскільки він пікся для вас. А що стосується вчорашнього вечора, то я навіть рада, тому що він допоміг

мені вас краще зрозуміти. В даний момент я як ніколи спокійна, бо впевнена у тому, що час все розставить на свої місця.

- Вчорашня ситуація як ніколи допомогла мені зрозуміти, ким ви для мене стали за час наших стосунків. Вам було весело, оскільки ніхто не здогадався хоча б зателефонувати мені. А я в цей час думала про вас і чекала, так як чекає на вас до сих пір наш традиційний пиріг...
- Я б звернулась тільки до “Куколки”: “Таню, вітаю тебе з тим святом, яке ти влаштувала для своїх однокласників. Вибач, що не прийшла. В мене була вагома причина: я чекала своїх друзів і до останнього сподівалась на їх традиційний візит.”

Слід звернути увагу на один цікавий різновид відеоситуацій, так звані ситуації – метафори. Їх демонстрації передують завдання – виявити підтекст метафор, розкрити їх педагогічну сутність.

Так, при перегляді фрагмента фільму “Доживемо до понеділка”, де класний керівник читає вчительці іноземної мови власний вірш, студенти отримують завдання: перевести зміст метафори на “мову теорії виховання” та розкрити її педагогічний смисл з позицій парадигм виховання.

Отже, відеоситуації поряд з іншими педагогічними ситуаціями допомагають не тільки краще усвідомити та зрозуміти теорію, а вчать вільно оперувати засвоєними знаннями, включаючи їх в діяльність: з одного боку, пояснюючи на їх основі педагогічні явища; з іншого – роблячи на основі педагогічних явищ та фактів власні теоретичні висновки.

Цікавим та абсолютно несподіваним для студентів є останнє заняття з педагогіки. Воно складається з фрагментів попередніх занять, що містять у собі найважливіший пізнавальний та виховний потенціал. Окрім того, включає відеоситуації, які демонструються підряд без коментаря та обговорення як миттєвості, пов’язані з педагогікою, яку вони вивчали три семестри і з якою сьогодні прощаються...

Завершуючи вивчення педагогіки, студенти пишуть:

“Знання деяких предметів зразу ж після екзамену чи заліку вивітрюються. Я не сказав би, що знання з педагогіки надовго запам’яталися. Однак таке відчуття, що ці знання не вивітрились, а, навпаки, заглибились, і обов’язково виручать, допоможуть, коли опинишся у складній ситуації...”

“У педучилищі я не любила педагогіку. Вона була надто сухою. Відкрити її як життєвозначущу науку допомагали ситуації з фільмів. Завдяки їм матеріал з підручника, що здавався надто відірваним від реалій шкільного життя, оживав...”

“Фрагменти фільмів ніби оживляли педагогіку і допомагали збагнути всю красу і велич виховного процесу...”